

SPECIALISTUL ROMÂN

CONTRIBUȚIE LA ISTORIA CULTURII ROMÎNEȘTI DIN SECOLUL XIX

(Urmare)

A fost un savant român din faza a două—fără contestare superior tuturor savanților români din faza II—care a nimerit de la capul locului *forma* științei, pe care Ureche a nimerit-o abia pe la capătul carierei, Dl. Hasdeu. Nu e vorbă, puțin timp (cît a stat la Iași și o bucată de vreme după ce s-a mutat la București) o brodia și D-sa cam cu oiștea în gard, și chiar și mai târziu *se descopere* citeodată, ca atunci cînd (în Columna 1877, pag. 171 sqq.) citează pentru *friguri* pe Hippocrat, Vico, cartea lui Iov și Mahâbhârata Ap. Muir, Original sanskrit texts London 1863, în 8°, t. 4, pag. 314 (Dl. Hasdeu știe sanscrita ca apa). Dar răpede răpede D-sa a pus mina pe toate meșteșugurile științei și a început un foc bengal de nume proprii, citații, nou-tăți, reviste, prietenii cu celebriții, ilustrul cela, amicul meit cela, încît a rămas într-adevăr lumea cu gura căscată. Iaca un om, cărui nu i-a putut face D-l Maiorescu niciodată nimic. L-a cercat el, nu-i vorbă, D-l Maiorescu cu logica, cu nu știu ce, dar degeaba, că Dl. Hasdeu e mai tare încă în logică decît Dl. Maiorescu. Să dau cîteva exemple. Iaca în Columna lui Traian 1882, pag. 65, 129, 193 un studiu *Laletica sau fisiologia sonurilor*⁶. Bibliografia completă: Bindseil, Bois-Reymond, Brücke, Czermak, Donners, De la Calle, Ellis, Gude, Helmholz, Humpferdinck, Kudelka, Lepsius, Melville Bell, Merkel, Müller, Novakovič, Rapp, Rossbach, Rumpelt, Rush, Sievers, Techmer, Thausing, Wolf. Mai mulți autori chiar decît la Dl. Radu I. Sbiera! Apoi titluri de capitule: *Sfera fonologiei în genere. — Istoria laletică. — Caracterizarea fiziologică a sonurilor. — Clasificarea fiziologică a sonurilor*⁷. Apoi figuri în text: piramide, triunghuri, trapeze. Apoi numiri de sunete: labiale, palatale, linguale, guturale, dentale, confuze, parazitice, dento-linguale, guturo-palatale. Apoi instrumente: laringoscopul, faringoscopul, rinoscopul. Apoi citații din autori, de unde să se vadă că în adevăr au fost cetiți. De pildă:

Păcat numai că accentuațiunea sub raportul fiziologic a fost până acum prea puțin studiată. Sievers op. cit. p. 119: «Sonst ist dies ganze Gebiet noch fast gar nicht bearbeitet, wenigstens nicht von allgemeineren lautphysiologischen Gesichtspunkten aus, die hier gerade unentbehrlich sind.» Lectorul va zice că, dacă a ajuns Dl. Hasdeu cu lectura la pag. 119, trebuie să fi citit cele 118 pagini precedente. Ei bine, lectorul se înșală. Dl. Hasdeu n-a citit nici pe Sievers, nici pe nime altul din autorii însemnați cu băgare de samă în notița bibliografică și citați cind de ici cind de dincolo. Dl. Hasdeu nu știe din fiziologia sunetelor nimic. Proba e foarte simplă. Din Columna 1873, 220; Cuv. I, 298; Columna 1882, 379 se constată că pentru Hasdeu $ph=f$, $kh=h$, ξ e s aspirat. h e k aspirat, v e afon, numai l poate fi și tonic și afon; iar aceste păreri probează că Dl. Hasdeu habar n-are de fiziologia sunetelor. Probează negreșit pentru cel care cunoaște această știință. Pentru logic însă nu probează, pentru că logicul știe numai cum se fac științele, dar nu cunoaște nicio știință. Și logicul va fi zis, cind va fi citit articulele asupra lelicii ale D-lui Hasdeu: „Cărțile văd că le-a citit pe toate, terminii tehnici văd că știe, figuri văd că are, pe Sievers văd că l-a citit macar pînă la pagina 119, fraza e corectă, acorduri greșite ori altceva așa nu se găsesc, doamne ferește; e chiar lelică”. Adecă e chiar formă goală de lelică. Să mai dau un exemplu. În Columna 1876 pag. 1 sqq. Dl. Hasdeu dă etimologia cuvintului *ghiuș*. Pentru D-sa acest cuvint e autohton, =tracul *ghiușa*. Pentru ca să probeze acest lucru, citează următorii autori: 1 Alexandri Teatru, 2 Millo Baba Hirca, 3 Statute Muza rominească, 4 Hahn Albanesische Studien, 5 Xyländer Die Sprache der Albanesen, 6 Camarda Saggio di grammatologia albanese, 7 Ascoli Sprachwissenschaftliche Fragmente, 8 Miklosich Die romanischen Elemente im Albanesischen, 9 Bopp Ueber das Albanesische, 10 Kopitar Kleinere Schriften, 11 Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen, 12 Negruzzi Scierile, 13 Cantemir Cronicul Romîno-Moldo-Vlahilor, 14 Dosoteiă Viețile sfinților, 15 Pontbriant Dictionar, 16 Donaldson Varroianus, 17 Kuhn 's Zeitschrift, 18 Cihac Dictionar, 19 Hesychius, 20 Curtius Griechische Etymologie, 21 Rapp Physiologie der Sprache, 22 Fritzsche De reduplicatione graeca, 23 Fick Anlaut *g* im Griechischen, 24 Fick Vergleichendes Wörterbuch, 25 Benfey Griechisches Wurzellexicon, 26 Stokes Miscellanea cornica, 27 Pictet Les origines indoeuropéennes, 28 Herodot, 29 Lagarde Gesammelte Abhandlungen, 30 Strabon, 31 P'inius, 32 Fick Zum makedonischen Dialekte, 33 Blau Das Albanesische, 34 Wehrich De gradibus comparationis, 35 Beames A comparative grammar of the modern aryan languages, 36 Stier Die albanesischen Thiernamen, 37 Pauli Ueber die Benennung der Körpertheile, 38 Grassmann Wörterbuch zum Rigveda, 39 Windischmann Die Grundlage des Armenischen, 40 Caokof Grammatik der bulgarischen Sprache, 41 Bopp Glossarium comparativum, 42 Miklosich Lexicon palaeoslovenicum, 43 Eusebius, 44 Win-

dischmann Ursachen der arischen Völker, 45 Lenormand Les premières civilisations, 46 Boetticher Arica, 47 Marsch Lectures on the english language, 48 Tobler Versuch eines Systems der Etymologie, 49 Whitney La vie du langage, 50 Grimm Geschichte der deutschen Sprache, 51 Gubernatis Letture sopra la mitologia vedica, 52 Evangeliarul Alba Iulia 1648, 53 De Raja Rapsodie d'un poema albanese raccolte nelle colonie del Napoletano, 54 Ipolyi Magyar mythologia, 55 Anonymus Belae, 56 Kovachich Sammlung kleiner Stücke, 57 Sacharow Skazaniia russkago naroda, 58 Baronzi Limba rominã, 59 Budilowicz Putevya zamietki, 60 Maciejowski Polska pod wzgledem obyczajow, 61 Ostrorog Myslistwo z ogary, 62 Kozlowski Początek terminologi lowieckiej, 63 Bobiatynski Nauka Lowiectwa, 64 Brugsch Hieroglyphisches Wörterbuch, 65 Vullers Lexicon persico-latinum, 66 Venelin Slovene, 67 Dozon Chansons populaires bulgares, 68 Majorescu Critice, 69 Schafarik Slowanské Starozitnosti, 70 Müllenhoff Ueber die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen. Apoi pune in legătura cu *ghiuş* următoarele cuvinte: albanez *ghiuş*, bunic, romin *hojma*, trac γόργς (*ghlugas*) bunic, sanscrit *svija* rudă, grec γέγισος. Spune că „după *scoala lingvistică ce veche* ar fi foarte lesne, căutind pe d-asaupra la neşte asemănări fonetice şi logice de întimplare, a înrudi pe *ghiuş* cu buriaticul *chuseug* bătrîn din Siberia, sau — mai ştil! — cu vreo vorbă irochezi din America. *Ştiinţa filologică comparativă de astăzi* procedează astfel.” Previne pe cetitor, dindu-i o lecţie de metodă, că „Identitatea între rominul *ghiuş* moşneag, albanezul *ghiuş* bunic, vechiul trac γόργς bunic şi sanscritul *svaja* rudă fiind odată demonstrată, voiŭ atinge aci două cuvinte grece cari prin ademenirea asemănării exterioare ar pute să amăgească pe *cei puşin deprinşti cu metoda lingvistică*,... γέγισος bătrîn [şi] un fabulos rego ωγόργς.” La urmă închee cu o lecţie dată lui Cihac, în care declară că şi-a pus (adecă D. Hasdeu) „următoarele şase condiţiuni de metodă: *bibliografia cuvîntului*,... *literatura cuvîntului*,... *cronologia cuvîntului*,... *fonetiza cuvîntului*,... *paralelizmul cuvîntului*,... *migraţiunile cuvîntului*,... [care] dacă nu înlătură cu desăvîrşire, încăi îngreuiază foarte mult posibilitatea erorii;” în vreme ce „această trăsură caracteristică a timpului nostru, uşurinţă şi iarăş uşurinţă, a înţeles-o foarte bine în România un grup de diletanţi, avînd drept organ o revistă ce se publică sub titlul de Convorbiri literare.” Apoi, bazîndu-se pe metoda exprimată prin *bibliografia cuvîntului*, *literatura cuvîntului*, etc combale cîteva etimologii date de Cihac, şi închee lecţia cu vorbele: „Cit despre adversarul meu, I-am cedat, pentru a-l mai înblinzi, tot ce a fost mai dulce în etimologiile mele: *ravac* miel coulé. *Coulé*, D-le Cihac.” 70 de autori citaţi, dintre care cei mai mulţi au fost sigur cetiţi din scoarţă în scoarţă, şi în tot felul de limbi, albaneză, germană, italiană, greacă, latină, ingleză, armană, bulgară, paleoslavă, ungară, rusă, polonă, egipteană, persă, cehă. Apoi *scoala lingvistică veche*,... *ştiinţa filologică comparativă de*

astăzi... cel puțin deprinși cu metoda lingvistică. Apoi metodă bazată pe bibliografica cuvîntului, literatura cuvîntului, cronologia cuvîntului, fonetica cuvîntului, paralelizmul cuvîntului, migrațiunile cuvîntului... În toată puterea cuvîntului un savant la înălțimea [Ce înălțime? Dincolo de înălțime] culturii moderne, trebuie s-o mărturisesc, n-am încotro, va fi zis șeful diletanților dela Convorbiri literare, palid de cîudă că nu-l poate dovedi cu logica, singura sa armă. Nu este însă trebuință să știe cineva mult, este trebuință să știe cineva foarte puțin, pentruca să priceapă că, cu toată avalanșa de autori, citații, metode, D-l Hasdeu în articolul său despre *ghiuș* n-a știut nimic. D-sa anume, care cunoaște atîtea metode și atîtea școli lingvistice, nu cunoaște pe cea mai elementară metodă din toate și care formează baza tuturor școlilor lingvistice, mai ales a celor nouă, cărora aparține D-sa. Această metodă elementară, care se poate compara cu alfabetul la cel care pretinde că știe să cetească, este următoarea: Cînd ai de gînd să cercetezi etimologia unui cuvînt obscur, ca *ghiuș*, trebuie să cauți și alii întîi istoria sunetelor rominești în acele cuvînta rominești, a căror etimologie este sigură. Dacă ar fi cunoscut acest azbuche al metodei, ar fi aflat Dl. Hasdeu că *g + i* în cuvintele de origine latină se prefacă în rominește în *dș + i* și și ar fi zis că, dacă în cuvintele latinești din limba rominească *g + i* se prefacă în *dș + i*, cu atît mai mult prefacerea a trebuit să aibă loc în cuvintele rominești, care sînt de origine dacă, care adică sînt încă și mai vechi decît cele latine. Imdată i-ar fi venit în cap D-lui Hasdeu că un *ghuga* dac ori trac, dacă s-ar fi păstrat din vremurile acele străvechi în rominește, trebuia să sune astăzi *gûgă* ori *gûg*, (*dșûgă*, *dșûg*, în ortografia obișnuită *giugă*, *giug*), iar nu *ghiuș*, și n-ar fi mai scris articolul acela cu 70 de autori, cu sute de citații, cu zeci de metode, și prin urmare n-ar fi mai virit întotși spîriciții pe bîșii diletanților dela Convorbiri literare. Dar de unde ora să știe acest lucru pela 1876 Dl. Hasdeu? va întrebă poate lectorul ageamii. Dar mai înainte, chiar dacă n-ar fi avut savantul român de unde să învețe din lucrările altora istoria sunetelor rominești, el prin el însuși dela capul locului mai întîi acest lucru trebuia să-l învețe și apoi să se aventureze în etimologii de cuvînta obscure. Dar apoi, cum că explozivele latinești urmate de *i* consonant s-au prefăcut în toate limbile romanice, deci încă din limba latină populară, în africane, era pela 1876 știut și răsștiut, publicat și răspublicat. Citez numai două lucrări: gramatica lui Diez și vocalismul lui Schuchardt. Acest lucru toată lumea îl știa numai Dl. Hasdeu, cel cu școala lingvistică nouă, nu-l știa, pentrucă Dl. Hasdeu nu știa nimic, ci numai titluri de cărți, citații din opere răsfoite, colb zvirîlit în ochii lectorului diletant, adică *forma goală*.

Sînt multe lucruri de mirat în lumea aceasta, η θροναί πολλὰ, zice Pindar Olymp. I 23 — Să-mi erte lectorul acest acced. de erudiție, dar n-am molipsit dela Dl. Hasdeu, tot vorbind de

D-sa.—Dar mai de mirat lucru e' n-am văzut decit acel petrecut pe terenul activității intelectuale românești dela 1866 încoace, că adevăc doi oameni, care eră făcuți de Dumnezeu unul pentru altul, ca să se completeze așa cum se completeau Py-lades și Orestes, Achilles și Patroclos, anume D-nii Hasdeu și Maiorescu, să se dușmănească așa cum s-au dușmănit. Căci pentru care lucru s-a luptat Dl. Maiorescu? Pentru eliminarea din operele savanților din faza a două a deosebirilor de formă dintre acele opere și operele savanților europeni. Dar care om a dus mai la îndeplinire acest fapt decit Dl. Hasdeu? Despre D-sa se poate zice că e *forma pură*. Apoi atunci pentru ce dușmănie? Iaca pentru ce. Dl. Maiorescu n-a văzut cu ochi buni pe Dl. Hasdeu, pentru că acesta reprezenta idealul D-lui Maiorescu fără ca să fie elevul D-sale. Iar Dl. Hasdeu n-a văzut cu ochi buni pe Dl. Maiorescu, pentru că vedea în acest din urmă un concurent la titlul de geniu, pe care fiecare din talentele din faza a două voia să l poseadă numai pentru sine. Chestie de invidie, prin urmare și la cela și la cela. Dacă n-ar fi fost invidie la mijloc și ar fi voit să-și împartă gloria în loc de a și-o însuși fiecare toată, nu s-ar fi văzut doi oameni în lume mai făcuți unul pentru altul ca D-nii Hasdeu și Maiorescu.

Aceasta nu înseamnă că Dl. Maiorescu cu bună hotărîre și cu știință a încurajat acea formă goală, contra căreia a avut pretenția de a se lupta. D-sa a făcut aceasta din neștiință, căci D-sa în afară de poezie, pe ale cărei formă și conținut le stăpînește destul de bine și asupra căreia a stabilit chiar o teorie, poate originală, *arta pentru artă*, nu știe decit *metafizică și logică*. Inși ori că știi metafizică ori că nu știi nimic, e tot aceea; iar logica, cum știe oricine, e *știința formei goale*. Fînd astfel, oricît de multă bunăvojnță ar fi avut Dl. Maiorescu de a judeca operele specialistului român și din punct de vedere al cuprinsului, n-ar fi putut. Pe de altă parte, tocmăi faptul că e atît de priceput în poezie —geniul literar care pune mai mult preț pe formă din toate— și în logică, făcea pe Dl. Maiorescu cel mai apt dintre toate talentele din faza II de a judeca forma. Omul de știință, să zic un matematic, un filolog, un zoolog, este, din cauză că dă mare importanță fondului, adesea prea indulgent în ce privește forma, și de pildă Rohde, un cu adevărat foarte iuvățat om, este atît de puțin priceput la facerea citațiilor (De pildă în *Der griechische Roman* citeodată citează Iliada cu cifre X, XI, etc., citeodată cu litere A, B, etc., citeodată citează versuri din Plaut cu accente, citeodată fără accente; citații greșite; citații chiar unde nu trebuie), încît oicare specialist român îl sutrece din acest punct de vedere. Din contra omul de gust, cetitorul de poezie multă, logicianul prinde îndată nota caracteristică formală a diferitelor genuri literare și cînd vede undeva bibliografie multă în curent cu toate noutățile, cînd vede citațiile îngrămădite la un loc la sfîrșitul paragrafelor, cînd vede cărți celite în grabă și rezumate pecînd era pagina sub tipar, cînd vede citații în tot fe-

lilul de limbă, apoi scurtări, steluțe, cruci, plus, minus și alte semne, cuioaște îndată că are a face cu un filolog în curent cu știința. Decît numai nu poate ști dacă e în curent cu știința formei goale ori și cu știința cuprinsului! Mai bine decît Dl. Maiorescu a priceput lucrurile un poet, Eminescu. „Iară noi? noi epigonii? Simțiri reci, harfe zdrobite!” Dl. Maiorescu s-a înșelat și a considerat pe epigonii lui Eminescu ca pe niște oameni ai progresului, forma goală a luat-o drept știința însăși și s-a făcut patronul ei. Și sub egida D-salo a crescut această pleiadă de specialiști romîni, care au redus știința în țara romînească la minimum. Uite un exemplu. În ajunul unui examen de capacitate de limba romînă un candidat, care până atunci nici nu se gîndise măcar să se facă filolog, pentru că învățase numai filosofie, se hotărăște deodată să devină profesor de limba romînă. Și ce credeți că s-a întimplat? A eșit întîiul, și prezidentul juriului, Dl. Maiorescu, l-a felicitat. Dar ce a scris în teze, dar ce a vorbit la oraluri? Firește că nimic, însă a vorbit frumos și a gesticulat frumos. „E ușor de făcut versuri, cînd nu ai nimic a spune”, vorba lui Eminescu. Și, în adevăr, dacă ar fi fost Eminescu prezidentul juriului, măcar că n-ar fi priceput mai mult decît Dl. Maiorescu, dar oricum, cînd ar fi văzut pe improvizatul filolog cum îi merge gura ca fofeaza, ar fi avut oarecare scrupule și ar fi gîndit: „Este cu neputință ca o știință, chiar în lîncămentele ei, să poată fi învățată așa bătînd în palmo, dintr-o zi într-alta”. Dl. Maiorescu însă nici nu s-a sinchisit. Și pe urmă ce s-a mai întimplat cu acest geniu din faza III? La jumătate de an a și scris o carte de istoria limbii romîne plină de steluțe, cruci, scurtări, cracane, etc., pe care a și introdus-o în școli ministeriul; iar la anul după concurs a fost însărcinat de acelaș ministeriu să țină la un congres al profesorilor de limba romînă o lecție de cum trebuie să fie și ce trebuie să știe un profesor de limba romînă în țara romînească. Mizerie! Are să ajungă timpul, dacă vor merge lucrurile tot așa, cînd, pentru a fi sigur cineva de reușită la examenul de capacitate într-o materie oarecare, va trebui să învețe o materie cu totul alta. Pentru moment fapte cunoscute de toată lumea sînt următoarele: 1. Acelaș specialist romîn face cu acelaș raport conceput în acelaș termen, care nu spun nimic, recomandări pentru tot felul de catedre, iar vorbele i se fac la serios de membrii unor învățate corpuri. 2. Sub numele de pedagogie se dă atîta importanță la examenele de capacitate gestului, timbrului glasului, accentului, vorbirii înecete și cu potrivită intensitate, lipsei de cuprins, încît pe de o parte grija candidatului nu este de a ști ceva, ci de a poseda calitățile formale enumerate, iar pe de alta nota juriului este mai ales de diasele hotărîtă. Cu cît o lecție e mai banală, mai lipsită de idei, însă taticos spusă, cu gest, cu modulații din gît, cu atît e mai bună, pentru că (zice juriul) nu tîmpește mintea copilului, pentru că (zice el) este singura pe care o pricepe juriul. Suma științei tot scade în țara aceasta sub o aparență înșelătoare de creștere. Tot ast-

fel pe terenul activității publice n-am făcut Romîniî altceva dela 1866 în coace decit că am risipit averea particulară și averea publică, am ruinat starea și fizică și psihică a țăranului, am lăsat pe străini să acapareze tot comerțul și mare parte din pămîntul țării, ne-am uitat dînd din umeri la degenerarea și dispariția treptată a rasei moldovenestî, una din cele mai înzes-trate ale neamului romînesc; dar am ascuns această mizerie cu clădiri publice în București, cu poduri peste Dunăre, cu drumul de fier, cu părăzi, cu manevre, cu laude ridicule și cu exagerările unor fapte, care nu se datoresc atit vredniciei noastre, cit forței lucrurilor, cu exagerări asupra războlului de independență.

V

A cerea marca cu degetul.

Oare ce-i de făcut? Sigur că cel mai bun lucru de făcut ar fi să eliminăm pricina boalei. Dacă te supără diutele tău, scoate-l și-l zvîrlie dela tine, a zis Hristos. Dar să luăm, de pildă, geniile și să le spîzurăm, putem? Cine te lasă? Poți ucide o ploșniță ori altă gînganie, care-ți suge singele; dar să ucizi geniile romîne, ti care au săcătuit mintea romînească, aceasta nu poți. Nici să ne gîndim la una ca aceasta, sigur, și chiar eu am spus o mai mult în glumă. Pentru aceia cîi aș propune următoarele mijloace.

Mai întîiu să se hotărască Romîniî ceilalți, cîiîi au mai rămas, să nu mai fie în ruptul capului nici geniî nici talente, și să ne virim tot mai tare în cap ideea—foarte adevărată—că dela Ștefan cel mare până astăzi nici umbră de geniu n-a mai apărut în romînie, l-r talente cite au fost, acelea s-au manifestat în artă, în poezie anume și în muzică, în vremece la știință, din nenorocire, numai pleava societății romînești s-a îngrămădit. Și acest din urmă fapt să ni-l explicăm prin înprejurarea că știința, astfel cum s-a practicat de savanții romîni din faza a doua și faza a treia a cerut dela om muncă foarte puțină și i-a dat în schimb mai cîștiguri. Pentru ca să faci ciubote, îți trebuie să bați ținte cu ciocanul până ce te doare mina; ca să fiî negustor, îți trebuie să cumperi marfă estivă și să te gîndești cum să inșeli clienții vînzînd o scump; ca să lucrezi pămîntul, îți trebuie muncă din greu tare, pentruca apoi să-ți putrezească pînea pela gări fără acoperisuri; orice veî face, îți trebuie muncă și rîzic; numai pentru știință nu. În schimb însă reentează, și a rentat încă altă dată și mai mult, această poreclită știință. Intîiu și întîiu premii dela Academie. Și ce premii! Este unul de 12000 de lei, cit cele dela loteria de Hamburg, pe lingă care se mai adaugă avantajul că la loteria de Hamburg jocî la noroc, pecînd la premiile Academiei mergi la sigur, căci cui are să le dea Academia, dacă nu ți le va da ție, savantul? Arată-mi un singur autoras, care să fi scris o proslie cit de mare și care să nu fie

căpătat dela Academie o recompensă de cinci, șase mii de lei. Eū singur, care scriu aceste rinduri, fac o excepție. Apoi ajungi membru al Academiei. Și iar, sigur. Numai, firește, să fi savant din faza II ori III. Oricare savant român, dacă nu moare degrabă, ajunge membru al Academiei romine. Arată-mi un singur autoras, care să fi scris o prostie cit de mare, și care să nu fi fost membru al Academiei romine, dacă nu chiar activ, dar macar corespondent? Asachi? D-apoi Asachi nu era savant de faza II ori III, era savant de faza I și ora, firește, de așteptat ca un om ca dînsul să fie lăsat pe delături, căci similes similibus conveniunt. E de mirat, din contra, cum aū putut pătrunde la Academie Laurian, Papîu Ilarian și Cipariu! Ei, dar vezi, nu erau încă genii de ajuns, și de acela mort copt trebuiau să intre în savantul corp și de al de Cipariu. Și apoi este știut că Asachi n-a ajuns la Academie din cauza dușmăniei lui Laurian. Nu fac, drept, parte din Academie numai cîțiva filosofi, din cauză că fundatorii aū uitat să facă o secție și pentru dînsii. Dar cu vremea se va face, ca să se întrupe și ei, acești poate cel mai caracteristici dintre toți specialiștii romîni. Și din cite nu te înfrupti! Primești monitorul oficial gratis, cea ce inseamnă, pe lângă lectura lui interesantă, un venit anual de aproximativ 3 lei, dacă-l vinzi cu chilogramul (a 18—20 banî kilo); primești plată pentru asistarea la ședințe (40 de lei de ședință, dacă ești din provincie, drumul gratis, la Academie ceaîu și chifle, cea ce te dispensează, dacă ești sobru, de unul din prinzuri, vreo 70 de ședințe pe an...); pela părăzi te pun tot în frunte, mă rog mandarin de prima clasă. Apoi, ca să continuăm cu avantajele savantismului, ajungi profesor universitar. Că poți ajunge și profesor secundar, de aceasta nu vorbesc, pentrucă avantajele materiale sînt foarte mici și tot se cere oarecare știință. În sfîrșit capeți recompense naționale. Nu e vorba, aceasta e mai greu decit să ajungi la Academie, dar tot se întimplă. Și ia gîndește-te. Dacă cumva se întimplă să fii deodată și profesor universitar, și membru al Academiei, și cu recompensă națională, și cu premii dela Academie, apoi nu-î mai bine să fii *savant* decit orice altceva în țara aceasta?

Apoi cînd atîtea foloase aū să-ți curgă D-tale numai pentrucă vei fi învățat forma goală a științei, cum crezi că nu erau să se ingrămădească oamenii la așa poreclita știință? Și cine a alergat mai tare la plească și a pus mina pe lohma mai răpede? Firește că pleava societății. Vorba cea: obraznicul minîncă praznicul. Ce a fost mai vrednic și mai modest (Aceste două lucruri merg mină în mină) a rămas la coadă, iar în fruntea mesei s-a ingrămădit săcătura.

În al doilea loc, măcarcă nu-î bine să disprețuiască cineva pe nime și nimic, dar, dată fiind gravitatea cazului, să disprețuim geniile rominești cu un dispreț egal infumurării lor, fiind convinși de adevărul că vrednicia omului are cea mai bună

măsură în modestia lui. Comparația cu spicul cel plin, care se pleacă la pământ, în vreme că spicul cel sec se ridică în bătaea vântului, e o exprimare populară a unui adevăr de mult cunoscut. Și noi îl cunoaștem. Dar care noi? Noi care nu scriim, noi care nu sîntem savanți, noi al căror glas nu s-aude, țărapul și meseriașul. Toți cei care mînjesc hîrtia și care într-o proporție mai mare ori mai mică toți sînt infruptați din specialismul românesc, pleava societății, acela nu-l cunosc. Și numai glasul lor se aude și se trîmbițează și pontru aceia niciîniri nu se aude un ris de bătae de joc ca răspuns la pretențiile grandomanilor, prin al căror condei vorbește duhul sfînt. Nicio considerație nu trebuie să ni domolească inima, căci puterea remedîiului trebuie să fie la înălțimea răului, și cu cît își întărește gîtul specialistul român mai mult, cu atît mai tare trebuie să-l tragă cu cîntecul de nas în jos. De orice te poți teme, dar de aceia că s-ar putea întimpla să-î rupi nasul, nu. Cu cît se laudă săcătura mai mult, cu cît jongleză mai frumos cu forma goală a științei, cu atît opera este mai de nimic și autorul mai netrebnic. Regula: Cei mai mari crezuți oameni din țara aceasta sînt cei mai mici, în special cei mai savanți crezuți oameni în țara aceasta sînt cei mai ignorați, cei mai inteligenți crezuți oameni în țara aceasta sînt cei mai proști.

În al treilea loc, să ne emancipăm de tirania verdictelor D-lui Maiorescu. D-sa, măcar că cu bune intenții, din cauze expuse mai sus se lasă înșelat de aparențele științei, și, fiindcă vorba D-sale are mare trecere, apoi înădușă vre-o apariție sănătoasă ce ar pute să aibă loc. Cel puțin dacă ar fi lăsat specialistul român de capul lui, tot nu s-ar gurguța așa răpode. Dar așa, dacă-l duce Dl. Maiorescu de mînă! Chiar dacă ți-ar veni ție în cap să flueri, cine te crede, cînd aplaudează Dl. Maiorescu? Dacă specialiștii romîni și-au găsit asemenea avocat, asta înseamnă că 80 la sută din șansele de reușită ale vreunei reacții au dispărut. Iaca unul, oarecare, s-a dus cu o cârticică la Dl. Maiorescu, unde a fost introdus de un alt ejușdem farine oarecare, s-a închinat frumos, a admirat, a adorat (și cine nu-i simțitor la asemenea lucruri?). Și Dl. Maiorescu a luat cârticica, a răsfoit-o și a blagoslovit-o. Nu-i vorbă, după cîtăva vreme i-a dat acel oarecare lui Dl. Maiorescu o copită, dar acum, cînd și-a făcut interesul, ce nevoie mai are? Dacă ai fluera tu acum, Dl. Maiorescu n-ar mai aplauda. Dar e prea tirziu. Încă un talent, încă o pacoste, încă o cîmă. Să scuturăm, să ne încercăm a scutura acest prestigiu, să ne emancipăm de tirania verdictelor D-lui Maiorescu. Și dacă ne vom emancipa, să punem regula următoare cu jurămînt de a o urma: *Nimeni să nu se amestece unde nu se prîcepe.*

În al patrulea loc, să ne constituim într-o ligă anti pedagogică. Pedagogia, așa cum se practică de specialistul român,

tinde prin formalismul ei la eliminarea oricărei activități științifice din crierul copiilor noștri în școli. De mult ce se teme să nu dea prea mult, pedagogia specialistului român a ajuns că nu dă chiar defel; de mult ce se teme să nu timpească pe copil învățându-l prea mult, a ajuns să-l timpească lăsându-l crierul fără de niciun exercițiu. Limba română, de pildă, se învață acum numai din cartea de lectură. În clasa V profesorul cetește toată vremea discursuri (chipurile oratorice, cele mai adeseori produsele uzui specialist român), și cind ostenește el, cetesce elevii. În clasa VI cetește profesorul poezii, iar dacă se întimplă cumva să fie el însuș poet, apoi improvizează a la Metastasio, și cind ostenește el, cetesce mai departe elevii. În clasa VII cetește profesorul din cronicari, alegând bucăți pe care le socoate că sînt ori mai frumoase ori mai patriotice, și cind ostenește el, cetesce mai departe elevii. De cind binele. Dacă te ajută D-zeu să fi profesor de rominește, apoi poți să dai toate cărțile pe toc și să camperi numai o crestomatie potrivită (și sînt de acestee făcute conform programului o mulțime), unde să fie un discurs pentru clasa V, cîteva poezii pentru clasa VI, și bucăți alese din autorii romini pentru clasa VII. Și te ajută D-zeu, că-i bun. Căci însintea juriului examinator, care e totdeauna prezidat de un pedagog, iată ce chestiuni îți poți lua. Teza I scrisă: Eminescu ca poet liric. Teza II scrisă: Eminescu ca satiric. Teza III scrisă: Eminescu ca filosof. Teza I orală: Eminescu ca jurnalist. Teza II orală: Stilul epistolar al lui Eminescu. Teza III orală: Eminescu ca novelist. Proba practică: Doina lui Eminescu, pe care o declami frumos, așa că să faci pe unul din membrii juriului să plîngă. (Ei dacă ai ave noroc să-l faci pe prezidentul juriului!). Înțelegi că n-ai trebuința decit de ediția Șaraga a lui Eminescu. La fiecare din cele șapte teze o tot scoți din buzunar și te uiți o leacă într-însa, și dacă ai mai cetit și D-ta cîteva critici—că, dă, tot trebuie să fi cetit și D-ta ceva—și dacă mai ai și glas frumos, gest expresiv—știi, ba din deget, ba din barbă, ba din pielea frunții—apoi ești la sigur, reușești chiar în fruntea listei. Și tot așa de cind binele și-pentru elevi, căci la cursul de rominește se duc ca la un spectacol. Decit școala nu e un spectacol, tot așa dupăcum nu e o cazarmă. Știința are un rost în lumea aceasta, nu atit pentrucă printr-însa ai ajuns să vorbești cu oamenii la distanțe mari, să fugi ca fulgerul într-o trăsură fără cai, să te plimbi prin aer ca păsările, cit mai ales pentru aceia că progresul ei inseamnă o perfecționare a omului, o îndepărtare tot mai mare a acestuia de bruta, dela care-și trage originea. Scopul școlii este să ajute la această evoluție, iar nu să facă din elevii ei militari. Militarismul este tocmai una din manifestările brutei. Știm cu toții foarte bine că încă sîntem, noi Europeanii, în timpuri de acelea unde afacerile dela popor la popor se regulează cu amenințarea și cu bita, știm că trebuie, mai ales noi Romînii, să fim gata la tot minutul să minim ciomagul. Pentru această treabă are statul cazarma, cel mult prin

școli se pot da câteva lecții de minuirea puștii, săbiei și celorlalte instrumente de măcelărie, ca un fel de gimnastică ori de pregătire. Noi însă tindem să facem din această anexă scopul principal al școlii, și sînt unele licee, care tind să intreaacă în această privință școalele noastre militare, și ai căror directori își fac o glorie din aceea că elevii lor au avut la cutare paradă militară o ținută tot așa de marțială ca și cea a jandarmilor. Aceasta înseamnă o îndepărtare de la scopul școlii atît de mare, încît, dacă nu se vor lua măsuri, copiii noștri au să capete în instituțiile de cultură ale statului o dezvoltare unilaterală, pur fizică și muzicală, ca cea care se dădea în gimnaziile grecești, în special în cele spartane. Fiecare lucru la timpul lui însă. Sparta a fost bună pe vremea ei, astăzi e un anacronism. Tot astfel nu este școala un local de petrecere, ci de muncă, de năcaz. Tot lucrul bun se capătă cu greu. În școală nu trebuie să se gîndescă învățătorul cum să amuzeze pe elevi, așa că să li se pară învățătura o jucărie; ci trebuie să se gîndească cum să-i deprindă mai bine cu munca grea a științei, care nu e o jucărie, atunci cînd e într-adevăr știință, iar nu pseudoshiință ca cea a specialistului român. Dacă nu deprinzi cu puțină greutate mintea copilului, apoi cum are să învingă vreodată greutățile științei mintea bărbatului? Nu că știința e ușoară trebuie să faci să creadă pe copil, ci din contra că e grea, dupăcum și este. Cine nu poate dovedi, apuce-se de altă treabă. Cine se timpește de multă carte, acela era timp de acasă. Școala nu e spital, să îndreptăm pe cei slabi de minte, ci un concurs de muncă intelectuală grea, unde se selectează cei vrednici, cu minte puternică, aptă de a face știință, adevărată știință.

În sfîrșit să ne deprindem a avea răbdare. Graba strică treaba. Vor veni ele odată vremurile, cînd România va fi în ade-văr Belgia orientului. Noi își de astăzi, începătorii, nu trebuie să o silim să devină Belgie cu toptanul și cu deasila, căci vom face din țara aceasta o caricatură. Este frumos, firește, să avem și noi un istoric ca Mommsen ori ca Ranke, un fizician ca Helmholtz, dar pentru moment e cu neputință. Degeaba, natura non facit saltus. Să ne mulțămim și noi să fim mai mici și să fim destul de modești să o mărturisim. Dacă n-am fi așa de pretențioși și n-am dori să spăriem lumea cu aparențe false, apoi în acele începuturi, care singure sînt posibile în momentele de față și au fost posibile dela 1866 încoace, am putea produce lucruri de samă. Proba pentru aceasta ni-a dat-o Alexandru Lambrior. Peciț specialistul român e infumurat și sec, pe atît acela era modest (spic plin); peciț specialistul român ne sparie cu citații pentru a ascunde o remarcabilă sărăcie de cunoștinți, pe atît acela cita puțin, însă tot cărți importante, cetite și meditate din scoarță în scoarță; peciț specialistul român se arată că știe tot, macar că știe puțin, și se rușinează de a-și arăta lipsurile, pe atît acela își mărturisise sincer toate lipsurile, macarcă avea

intr-adevăr o vastă cultură. Toate lucrările lui prezintă aceeași sinceritate și aceeași iubire de știință, ca și lucrările învățaților romîni din faza I, probează într-un cadru mic că autorul era în curent cu știința europeană contemporană și cuprind în acel cadru mic mai multe vederi originale și juste decît toate scrierile savanților romîni din faza II și III. Cadru e mic însă, și din punct de vedere al forței autorului, cit și din acel al extensiunii operei, dar, abstracție făcînd de aceea că Lambrior a murit tînăr (era numai de 37 de ani), nu putea spiritul romînesc în evoluția lui firească produce decît începuturi modeste. Dar pe lingă opera lui Lambrior (Și tot așa în toate ramurile științei, nu numai în filologie, a existat dela 1866 incoace cite un Lambrior), activitatea învățătorilor noștri probează că s-ar putea înjgheba și la noi o cultură reală, dacă ne-am hotărî să procedăm treptat și modest. Este fapt cunoscut de toată lumea că învățătorii noștri sînt oamenii cei mai cu adevărat iubitori de știință din toată țara și că activitatea lor științifică, în cadrul ei modest, e cea mai solidă. Dacă profesorii secundari și cei superiori ar avea iubirea de știință și aptitudinea pentru dînsa în proporție, sigur că am avea un învățămînt public ca cel din adevărata Belgie. Dar aceasta nu se poate, e contra naturii. Noi sîntem în asemenea împrejurări de începători, că nu vom pute învăța înmulțirea decît după ce vom fi învățat întîi adunarea și scăderea, și noi sîntem încă la adunare și la scădere.

Pe lingă această răbdare, că să facem întîi lucruri mai ușoare și pe urmă altele mai grele, mai trebuie încă una. De vor fi lucrurile ușoare ori grele, ele sînt așa precum le-a făcut natura, și numai în limita aceasta, a necesității, pot fi la dispoziția minții. Nu poți face, de pildă, un calcul infinitesimal și integral de mai multe feluri, unul pentru un copil de 7 ani, altul pentru un elev din clasa V, și altul pentru un student. Calculul acesta e numai unul și același, ori îl pricepi ori nu-l pricepi, dar ca să-l faci și mai ușor și mai greu, după placul D-tale, nu poți. Ori, nu poți face un curs de gramatică comparată a limbilor indogermane de mai multe feluri, unul pentru clasele primare, altul pentru liceu și altul pentru universitate; acest curs nu se poate face decît la un anumit timp și pentru niște anumiți oameni; ca să-l faci și mai ușor și mai greu, după placul D-tale, nu poți. Pentru anumită activitate intelectuală trebuie anumit om și anumit timp. Nu poți zice: «Te rog, învață pentru hatirul meu chinezește până mîni dimineață, pentru că are să vie mîni un Chinez la București și n-are cine să vorbească cu dînsul.» Dumnezeu însuși nu poate face pe om să învețe o limbă în mai scurt timp decît acela în care el, Dumnezeu, a hotărît dela capul locului. Prin alte sfere a făcut el poate ființe de acelea care să poată învăța chinezește într-o noapte, aici pe pămînt n-a făcut.

Dintre toate condițiile propuse de mine această de pe urmă, de a avea răbdare, este cea mai grea de îndeplinit. Lipsa de răb-

dare a fost cauza principală, care a făcut să degenereze la Romîni știința în *specializnu românesc* (vezi IV. 2.), și până la atîta grad de putere a crescut acest mare defect moral, încît lucruri absurde au ajuns în mințile rominească un fel de precepte intelectuale și morale, destinate oarecui să călăuzească soarta romîniei (Ce ironie!).

Toată lumea știe, chiar un copil, că a *rezuma* se chiamă a spune aceia ce este mai important dintr-un șir de cunoștințe, pe care *prealabil* cineva le-a avut și le-a cîntărit tocmai pentru ca să vadă care sînt mai importante și care nu sînt. Pentru ca să rezumi ceva, trebuie întîiu să-l știi pe acel ceva în întregime. Presupune că un învățător dela un sat ar vorbi cu un elev al său astfel: „Măi băete, iaca ai aici, pe aceste zece pagini, istoria lui Mihalău Viteazul. Această istorie tu trebuie să o știi pe de rost, dar mai întîiu să mi-o rezumi.” Sigur că elevul, oricît de prost ar fi el, ar crede că învățătorul glumește și l-ar răspunde: „Lasă mă întîiu s-o învăț pe această istorie a lui Mihalău Viteazul și apoi ți-o rezuma-o.” Dacă însă învățătorul n-a glumit, ci a vorbit serios, ce crede iubitul lector? Ei, dar e altăceva să fii învățător la sat și altăceva să fii profesor universitar și membru al academieî. Cînd spuneam cu altă ocazie, dacă furî în țara aceasta o pine, mergî la criminal; dacă furî însă un milion cu meșteșug, ca să nu-ți poată pune procurorul mina pe guler, ești un erou admirat de părinții de familie. Tot așa aici, dacă ești învățător la sat și puî pe elevi să rezumeze întîiu și pe urmă să învețe, li pare oamenilor lucrul curios; dacă însă ești profesor de universitate și membru al academieî, poți face asemenea propuneri absurde fără teamă de a provoca mirarea. Și într-adevăr un vechiu cunoscut al meu (Nomina odiosa) mi-a făcut mie o asemenea propunere cu privire la dicționar. Pe cînd mă siliam mai tare să clasific după înțelesuri citațiile nenumeratelor cuvinte, mai ales ale celor care, ca *bat*, au sute de înțelesuri, iar lucrul mergea încet cu toate silințele mele, am primit următorul sfat din partea aceluî prieten: „*Rezumează ca Darwin!* Ca Darwin, mai întîiu. Se înțelege, dacă toți gîgăuții din țara rominească sînt niște genii, trebuie să fii și eî macar ca Darwin. Apoi *rezumează!* Tu de abia ai început să citești istoria lui Mihalău Viteazul și el îți strigă să rezumezi. Ce să rezumez? Cele 100 de înțelesuri ale lui *bat*? Dar lasă-mă întîiu să le aflu care-s. Nu vezi că nu le știu încă și că tocmai mi bat capul să le aflu? Ce noroc ai, măi omule, mi-am zis, că ești un om mare și nu ești un învățător de sat, căci te-ar lega oamenii. Dar așa nu te leagă nimeni, căci e grozav prestigiul de a fi cineva *om mare* în țara rominească!”

Rău cu rău, dar mai rău fără rău, zice Romînul. Și are dreptate, căci iată ce vrea el să zică. Se mărită, de pildă, o fimee dișteaptă și nimerește un bărbat prost, dar harnic. Prin prostia lui bărbatul se face nesuferit fimeii, prin hărnicia lui însă procură bineșug familieî. Acum, din punct de vedere al fimeii,

firește că nu i-î bine cu prostul alături, dar ce ar face ca singură cu o casă de copii, cînd n-ar fi prostul? Ori, a căpătat cineva dela părinți moștenire o bucată de pămînt rău și o căcioabă. Ar fi mai bine, negreșit, ca cocioaba să fi fost o casă bună și pămîntul cel rău un pămînt fertil, dar dacă n-ar fi moștenit nimic, ca ațiția altă, n-ar fi fost încă și mai rău? Și ce mai trebuiesc exemple? De cite ori nu s-a întîmplat fiecăruia dintre noi ca să tragă un profit dintr-un lucru, pe care în alte împrejurări îl disprețuise ca netrebnic, dintr-un cuțitașștirb, dintr-o păreche de papuci rupți, dintr-un bumb de fier, dintr-un ac fără virf! Să nu disprețuești nimic. Acest filosofem e deobște cunoscut. Dar de aici nu urmează că trebuie să stringi toate hîrburile, potcoavele, cnele, bumbii stricalii, casturile, potloagele. Sînt și de acei care string aceste lucruri, dar nu din vreo filosofie, ci din necesitate, pentrucă hîrburile, potloagele, etc., li constituie o marfă, un material de schimb, un mijloc de existență. Dar încă mai puțin din acest filosofem nu urmează că cineva cu bună voință și cu bună hotărîre trebuie să urmărească lucrurile cele rele. Omul trebuie să tindă la bine. Dacă cumva *se întîmplă* ca să dea peste rău, să caute să utilizeze și răul, dar nu este treabă bună ca să umble după rău *inodins*. Se înțelege că trebuie să aibă cineva puțină răbdare. Adeseori, în adevăr, (Nu todeauna), lucrul bun costă mai mult timp, mai multă muncă, dar încalea, și dacă aștepti puțin, e lucru bun. Răul e tot rău, de geaba. Te poți sluji de el, nu-î vorba,—rău cu rău, dar mai rău fără rău,—însă, dacă poți cu puțină răbdare să-l înlocuești cu altul bun, nu sta la îndoială. Și cu toate acestea vorbele *fie și prost, numai să fie mai răpede* au devenit o dogmă în țara aceasta. E greu, foarte greu să reagiți contra acestei dogme, căci ea își are originea în firea unei întregi clase de oameni, în firea specialiștilor romini, care a tot înflorit dela 1866 încoaace și a găsit în acea dogmă sancțiunea și formula. Cu toate acestea trebuie să avem răbdare. *Să răbdăm*, acesta să ne fie cuvîntul de ordin, iar în locul formulei *fie și prost, numai să fie mai răpede* să punem o alta: *fie cît de lîrșit, numai să fie bun*.

A. Philippide